

Haanja Kool

8. klass

Ragne-Raili Lillipuu

MINU KODUKANDI KIRIKINNAS

Loovtöö

Juhendaja: Liivia Horn

Haanja 2016

Sisukord

Sissejuhatus	3
1. KINNASTE AJALUGU	4
1.1 Kombed, traditsioonid	4
1.2 Kinnaste tähtsus pulmakombestikus	4
1.3 Kinnaste tähtsus matustel	5
1.4 Kindad igapäevaelus	5
1.5 Kirikinnaste materjalid	5
1.6 Kinnaste värvid	6
1.7 Kirikinnaste mustrid	6
1.8 Mõistatused seoses kinnastega	7
1.9 Vanasõnad seoses kinnastega	7
2. Minu praktiline töö - Rõuge kihelkonna kirikindad	8
Kokkuvõte	11
Kasutatud kirjandus	

SISSEJUHATUS

Valisin oma loovtöö teemaks „Minu kodukandi kirikindad“. Loovtöö eesmärgiks oli anda ülevaade, missuguseid kindaid on kootud minu kodukandis varasemalt ja kududa endale kirikindad siin kasutatud mustri järgi. Algselt seadsin eesmärgiks uurida oma kodukoha – Haanja valla – kirikindaid. Kirjandust läbi töötades ja muuseumi külastades sain teada, et praegune Haanja vald kuulus varem Rõuge kihelkonna alla, seega on kinnastest fotod ja mustrid raamatutes Rõuge kihelkonna mustritena. Eraldi Haanja kohta ma kinda mustreid ei leidnudki. Nii püüdsingi materjali lugedes otsida infot Rõuge kihelkonna ja Võrumaa kohta ning ka pealkirjaks sai „Minu kodukandi kirikinnas“. Seega näen oma kodukandina tervet Võrumaad.

Minu loovtöö koosneb kahest osast: teoreetilisest ja praktilisest. Teoreetiline osa koosneb kahest peatükist. Esimeses peatükis annan ülevaate Võrumaal kootud kirikinnaste materjalidest, värvidest, mustritest, kommetest ja tavadest seoses kinnastega. Teises peatükis kirjeldan oma kinnaste kudumise protsessi. Praktilise osana kudusin Rõuge kihelkonna mustriga kirikindad.

1. KINNASTE AJALUGU

Esemed, millega me harjunud oleme, tunduvad tavalistena. Kui me saame aga teada nende huvitavast ja omapärasest minevikust, neis peituvast sümbolikast, siis eralduvad nad korraga üldisest igapäevaste asjade maailmast (Piiri 2001:1). Nii teame me kõik, et kindad on eestlastele vajalikud eelkõige külma kaitseks. Põnev on aga oluliselt rohkem teada saada kinnaste ajaloost. Nii võib teada saada, et lisaks küma kaitsele, on kinnastel olnud ka teisi ülesandeid.

Arheoloogilised leiud näitavad, et villaseid kindaid osati Eestis valmistada juba pronksiajal. Varrastega kindakudumise kohta on Eestis tõend kindatükist 14. sajandist. Esimesed kindad olid nõelkindad (valmistati spetsiaalse nõela abil) (Piiri 2001:1). Varrastel kooti mitme lõngaga kirjatud kirikindaid, koemustriga vikkalkindaid ja roositud kindaid, mille kudumisel veeti kirjalõngu põhikoe pinnale. Oma uurimustöös kirjeldan kirikinnaste kudumist.

1.1 Kombed, traditsioonid

Võrumaal õppisid tüdrukud käsitööd tegema ja kuduma üsna varakult (10-11-aastaselt) ja seega oskas kududa iga taluperenaine. Kooti karjas olles ja teiste tööde vaheajal, kui koht seda lubas. Pooleliolevat tööd kanti kaasas korvis või rätiku sees. Suurim kudumistöö toimus siiski talvel ja õhtuti (Artla, Ojaste 2000:29). Rõuges on sukkade-kinnaste kudumise kohta öeldud, et „tettas tielõ minnehna, koetas kodo tullõhna“ (kootakse nii kodust minnes kui koju tulles). Samas on levinud uskumus, et täiskuul kootud kindas ei külmeta käed. Vahel lasti kududa ka popsinaistel ja on teada, et Rõuges on kudumisega end ülal pidanud vallavaene Juuli Piigel. Talle viidi lõng, et ta sellest kooks ja tehtud töö eest maksti rahas või natuuras (Artla, Ojaste 2000:30).

1.2 Kinnaste tähtsus pulmakombestik

Eestis oli kinnastel tähtis koht pulmakombestik. Juba nooremas eas pidi tütarlaps hakkama endale veimevakka koguma. Võrumaal nimetati veimeid andideks. Erinevate riietusesemete seas oli suur osatähtsus kinnastel ja neid pidi pruudil palju olema: nii kinkimiseks kui ka kohalike uskumuste ja traditsioonide järgimiseks (Artla, Ojaste 2000:30). Esimene kindapaar läks käiku juba eelkosjade ajal. Kui kosjasobitajaga (peigmehe saadetud tuttava meesterahvaga) saadeti peiule kindapaar, võis mees kosja tulla. Ka päriskosjade ajal sidus pruut pudeli kaela ümber. See oli kosjade vastuvõtmise märgiks ja see kindapaar sai isamehele. Peigmees sai samuti kaasa paari kindaid. Vahel saadeti kindapaar ka tulevasele ämmale ja äiale. Veimedel ehk kingitustel oli algselt maagilise (kaitse, tõrje) funktsiooni kõrval ka sotsiaalne eesmärk tagada hea läbisaamine tulevase mehe ja ta sugulastega. Andide hulk oleneski uute sugulaste arvust (Piiri 2001:2).

Pruudi uude koju viimise ja vastuvõtmisega seotud tavad lähtusid enamasti tõrje- ja sigivusmaagiast. Eesmärgiks oli eemale tõrjuda kurja ning kindlustada õnne ja edukust

noorpaari tulevases elus (Piiri 2001:2). Uue kodu külastamisel jättis naine kindaid kaevule, aita, lauta, talli, ukسلävele jne. Pulmas kinnitati kinda paar hobuse looga külge, need sai endale looga mahavõtja. Kindaid kingiti paljudele pulma läbiviijatele (pruudi esimene tantsitaja, pesuvee tooja jne). Peale esimest pulmaööd jättis pruut abieluvoodisse kindad, sukad ja vöö. Kogu pulmatseremoonia ajal valvas ja kaitses veimekirstu kindapaar. Viimasel pulmapäeval oligi tähtsamaks kombetalituseks veimekirstu avamine ja kingituste jagamine. Veimekingid olid määratud eelkõige peigmehe sugulastele ja pulma ametimeestele: isamehele (peigmehe esindaja), saajanaisele (pruudi esindaja), peiupoistele, pruudisõidutajale, veimekirstu peigmehe koju viijale, pillimehele ja kirikuõpetajale (Piiri 2001:2).

Kindad etendasid oma osa ka noorpaari riietuses. On kirja pandud, et mõnes piirkonnas olid kosjasõidul peigmehel käes valged kindad. Kinnastega olid pruut ja peigmees ka kiriklikul tseremoonial ning hiljem pulmalauas (Piiri 2001:3).

1.3 Kinnaste tähtsus matustel

Kindad pidid saatma inimest ka teispoosuses. Kindad on kuulunud surnurõivaste hulka. Sealjuures oli suur tähtsus punasel lõngal. Kindaid kingiti surnupesijale, riietajale, haukaevajale, kirstu hauda laskjatele ja kirstutegijale. See komme säilis kohati 20. sajandi lõpuni (Piiri 2001:3).

1.4 Kindad igapäevaelus

Igapäevases elus loodeti kinnastelt abi saada neid lihtsalt vöö vahel kandes. Lisaks isiklikule õnnele pidid kindad kaitsma ka töödes. Näiteks kevadel alustati külvamist kinnastatud käega (esimesed peotäied visati kinnastatud vasaku käega). Loodeti, et nii ei hakka nõidus ega kuri silm põllule peale. Kinnastest leiti abi ka rahvameditsiinis. Kõhuvalu puhul pandi kaeraterad labakinda sisse ja hõõruti kindaga üheksa korda kõhtu. Erinevate loomade haiguste puhul loksutati vasaku labakindaga vett haigele kohale, seda tehti teatud arv kordi kindlas suunas (Piiri 2001:3).

1.5 Kirikinnaste materjalid

Kudumiseks kasutati kahe-, vahel ka kolmekordset naturaalse värvusega villast lõnga. Kindalõngad kraasiti ja kedrati kodus. Võrumaal kootud kirikindaid on rahvapäraselt nimetatud rus(i)kinnasteks. Kooti erinevaid kindaid. Olid töökindad, kirikukindad ja käimise kindad. Töökinnasteks sobis lamba karmim kaela- ja kõhualuse vill, sest kvaliteetsem seljavill tuli hoida kangaste jaoks. Eriotstarbelisi töökindaid, ilma sõrmeotsteta poolkindaid kooti kartulivõtmise, karjas kudumise või muu tegevuse jaoks (Artla, Ojaste, 2000:31). Külaskäigukinnasteks eelistati peenemat ja pehmemat villa (tallevilla või abaluu piirkonna villa). Labakinnaste soojapidavuse tõstmiseks kooti neid nn toppidega (sissepoole aasadega) või lisati lambavillale jänese- või koeravilla.

1.6 Kinnaste värvid

Võrumaa vanimad kirikindad on olnud põhiliselt kahevärvilised. Vanemad labakindad kooti heledamast ja tumedamast lõngast (lambamust, lambapruun, hall, valge). Töökindad olid kootud tumedamates toonides. Värviliste mustrilõngade saamiseks kasutati esialgu taimevärve (Artla, Ojaste 2000:6). Värvainetena on harilikult kasutatud nii kogu taime kui ka taime üksikuid osi (lehti, varsi, juuri, õisi). Kuna Võrumaa asub kaugel pealinnast ja suurematest linnadest, säilis siin kauem looduslike ehk „mõtsavärmidega“ lõngade värvimise traditsioon. Enne värvimist lisati ka peitsaineid (Artla, Ojaste 2000:32). 18. sajandist peale hinnati valge ja potisiinisega kirjatud kindaid (Piiri 2001:1). Kuna sinist värvi sai vaid sinerõikast, kuid seda taime esines põhjamaises looduses harva, tuli sinise saamiseks kasutada sisseveetavat ostuvärvi – sinikivi ehk indigot (potisiinine) või puusinist ehk viulivärvi (sinipuu ehk kampsipuu). Kõige pidulikumad kindad olid kootud potisiinise ja valge lõngaga (Artla, Ojaste 2000:31). 19. sajandi lõpus hakkas ka Võrumaal levima aniliinvärvide kasutamine, mis võimaldas kergema vaevaga saada säravamaid toone. Kindalõngu hakati värvima erksates toonides: punastes, lillades, oranžides, ererohelistes ja sügavmustades. Välismaiseid värve kasutati vaid paremate esemete kirjamisel, sest need värvid olid väga kallid (Artla, Ojaste 2000:6). Kui „ostuvärvi“ polnud käepärast, kasutati värvimiseks metsataimi, mida peeti koguni paremateks, sest nendega värvitud lõng ei andnud pestes värvi, mida tuli ette aniliinvärvide puhul (Artla, Ojaste 2000:32).

Punasel kui vere värvil arvati olevat eriline tähendus. Usuti, et punasega piiratud alale ei pääse ligi haigused ega kurjad vaimud (Piiri 2001:1). Võimalik, et sel põhjusel kooti ka hiljem (19. ja 20. saj) eriliste sündmuste jaoks kinda randmed punase lõngaga.

1.7 Kirikinnaste mustrid

Kindakirjad on edasi antud põlvest põlve. Paljud kirjad kooti vanade kinnaste järgi, neid laenati naabritele (Artla, Ojaste 2000:33). Uusi kirju saadi ka sõitudel olles, kus nähtud mustritest kooti proovilapid, mille pealt oli hiljem hea kirjad üles võtta (Tubin, T. 2009:7). Mustreid mõeldi ka ise välja ning inspiratsiooni saadi loodusest.

Võrumaa kindad on lihtsad ja tagasihoidlikud. Kinnastel on tavaliselt kasutatud üht mustrit kogu kinda ulatuses, vahel kooti põial teise mustriga. Töökinnastele ei kootud suuri mustreid (Artla, Ojaste, 2000:7). Kiriku- ja käimise kindad kooti aga suurte kirjadega (Tubin, 2009:7). Nagu üldiselt eesti kinnaste puhul, on ka Võrumaal kindakirjad enamasti geomeetrilised. Paljud mustrid on levinud üle Eesti ja nimetused tulenevad suuremalt jaolt maarahva igapäevasest ümbruskonnast. Kirjade nimetuste erinevused on tingitud kohalikest murretest (Artla, Ojaste 2000:33). Teada on rohkem kui paarsada kindakirja nimetust. Mitmed kirjad pärinevad kaugest minevikust. Vanade motiivide hulka kuuluvad näiteks sakiline ussijoon, silmusnelinurk, rist,

kolmnurk, romb, kaheksaharuline täht. Neis märkides arvati peituvat maagiline jõud. Seepärast usuti, et kindad toovad õnne ja kaitsevad kurja ja halva eest (Piiri 2001:1).

1.8 Mõistatused seoses kinnastega

Arvestades kirikinnaste olulisust pulmakombestik, matustel ja igapäevaelus, on seoses kirikinnastega levinud rahvasuus mitmeid mõistatusi ja vanasõnu. Siinkohal väike valik neist:

Üts uss vii viite kambrõhe? - Sõrmkinnas (Räpina, Kirmse).

Kiberiku, käberiku – käppa urgu, joone urgu, soone urgu? - Sõrmkinnas (Urvaste).

Neli velle ubrikuna, viies vällän vireles? - Labakinnas (Urvaste, Karula).

Neli sulast sannah, peremiis parsul? - Labakinnas (Vastseliina) (Artla, Ojaste 2000:30).

1.9 Vanasõnad seoses kinnastega

Sukka lai – jalg soe, kinnas lai – käsi külm.

Kel küüdse külmetäse, küll tuu kinda kätte võtt.

Kua kinnas kätt piten, sukk kua siirt piten, siss saa miis miilt piten, kuad kindad ku kesväkoti, suka kuad suolakoti, kes tiid mäanes siss miis saa (Artla, Ojaste 2000:31).

2. Minu praktiline töö - Rõuge kihelkonna kirikindad

Elan ise Ruusmäe külas ja algselt oli sooviks kududa endale Haanja või Ruusmäe kandis kasutatud mustriga kindaid. Loovtöök kirjandust lugedes sain aga teada, et varasemalt kuulus praegune Haanja vald Rõuge kihelkonna alla ja sel põhjusel pole raamatutes kindamustreid Haanja kohta.

Pärast seda, kui olin lugenud erinevat materjali kirikinnaste ajaloo kohta ja koostanud lühiülevaate, läksin Võrumaa Muuseumi, et tutvuda oma kodukohas kootud kirikinnastega. Püüdsin leida kindamustrit, mida on kootud Rõuge kihelkonnas. Paraku oli muuseumis vaatamiseks ainult üks kindapaar (foto 1).

Foto 1. Rõuge kihelkonna kirikindad (foto pärineb Võru Muuseumist)

Omale meeldiva kindamustri leidsin R. Piiri raamatust (Piiri, 2013: 131) (vt foto 2).

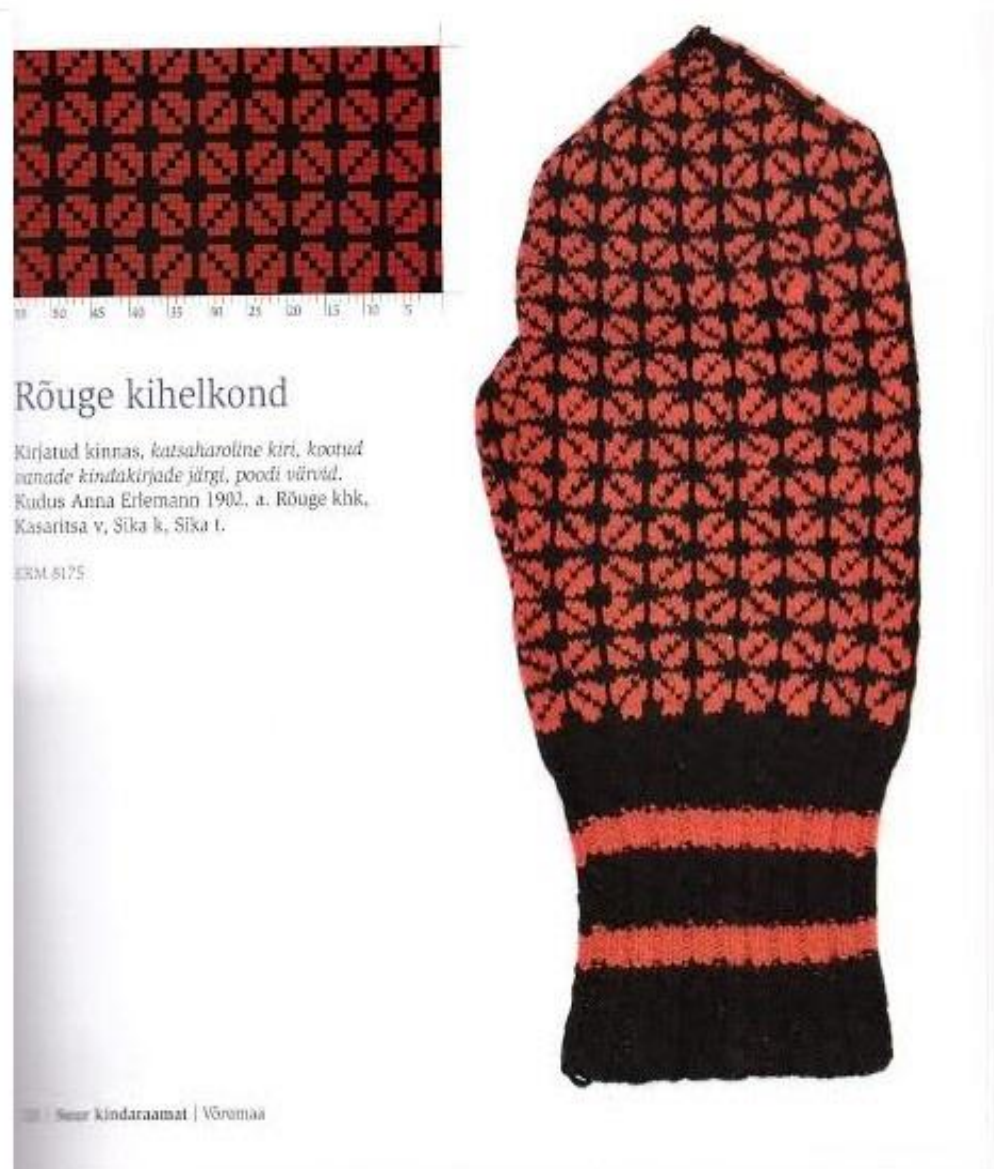

Foto 2. Rõuge kihelkonna kirikinnas

Oma kindapaari kudusin sarnaselt fotol nähtuga – kasutasin punast ja musta lõnga. Kinda alustamiseks lõin 48 silmust. Kudusin 9 cm soonikut 2 parempidise ja 2 pahempidise silmusega. Pärast seda alustasin kirjakorra kudumist mustri järgi. Silmuseid juurde ma ei kasvatanud kui alustasin mustrikorra kudumist. Erinevalt nädisest kudusin oma kinnastel pöidlal ühevärvilised. Kui kindad olid valmis, aurutasin kindaid kergelt läbi niiske riide. Olen ise oma kinnastega väga rahul ja kannan neid uhkusega.

Foto 3. Minu praktiline töö – kootud kirikindad

Kokkuvõte

Oma loovtöös andsin lühiülevaate kirikinnaste ajaloost, kandmise kommetest, tavadest seoses kinnastega. Praktilise tööna kудusin kirikindad, mille muster on levinud Rõuge kihelkonnas. Kirjandust lugedes sain teadlikumaks vanemate põlvkondade kommetest. Üllatas see, et kirikinnastel oli nii oluline osa igapäevaelus. Minul oli huvitav teada saada kirikinnastega seotud kommetest. Näiteks raviti kirikinnastega koduloomi ning pulmas kinkis pruut peigmehe sugulastele kindaid. Veimevaka jaoks hakati kuduma varakult, et pulmadeks oleks valmis mitukümmend kindapaari. Võrumaal hakkasid tüdrukud juba 9-10-aastaselt kuduma. Tänapäeval teatakse vähe kinnastega seotud kommetest, sest need kombed on jäänud minevikku. Säilinud on aga kindakirjamise oskus. Praeguseks on kinnas Eesti inimesele jäänud vaid soojustandvaks esemeks.

Kirjandust kirikinnaste kohta oli piisavalt. Raskem oli välja tuua seda infot, et kirjeldada Võrumaa kirikindaid. Täitsin loovtöös püstitatud eesmärgid. Mina külastasin Võrumaa Muuseumi, kuid seal oli vähe materjali Rõuge kihelkonna kirikinnaste kohta. Seega on võimalik teemat edasi uurida. Selleks võiks külastada Tartus asuvat Eesti Rahva Muuseumi ja tutvuda sealsete eksponaatidega.

Töö koostamisel olid mulle abiks juhendaja Liivia Horn.

KASUTATUD KIRJANDUS

Piiri, R. (2001). Kindad. Õnnetähest männakirjani. Eesti Rahva Muuseum. (Tartu. Tõravere trükikoda).

Piiri, R. (2013). Suur kindaraamat. Eesti kihelkondade mustrid. OÜ Hea Lugu. Trükkinud Tallinna Raamatutrükikoda.

Tubin, T. (Koostaja). 2009. Kirä´ Võromaalt kinda´. Võro Instituut.

Artla, T., Ojaste, A. (2000). Kindakirju Viru- ja Võrumaalt. Tallinn: TPÜ kirjastus.